

Kubánská raketová krize 1962

Třináct dní, které mohly otrávit svět

VÁCLAV VEBER

Před šedesáti lety stál svět na pokraji atomového konfliktu. Spojené státy americké a Sovětský svaz, dvě tehdejší supervelmoci, svedly vyčerpávající psychologickou válku, jejímž výsledkem byl kompromis, který možná zachránil svět před katastrofou.

Začneme netradičně. Západní literatura píše o uvedených událostech důsledně jako o kubánské krizi, komunistická i postkomunistická používá termín karibská krize a zdá se, že se ho nehodlá vzdát. Rozdíl je sice nepatrný, ale důležitý. Americká diplomacie, které se podařilo získat absolutní podporu všech států Latinské i Střední Ameriky ve prospěch svého postupu, důsledně krizi směřovala ke Kubě, zájmem Sovětů bylo rozšířit její působnost na celou oblast Karibiku – Sovětský svaz chtěl obvinít Spojené státy z expanze v celé karibské oblasti, a i když se mu to nepodařilo, v popisu událostí dodržoval svůj původní záměr. U nás, jako obvykle, jsme rozpolcení – starší generace, např. V. Nálevka, píše o karibské krizi, mladší, např. V. Smetana, se přidržují americké historiografie.¹ K ní se připojím i já.

HLAVNÍ AKTÉŘI KRIZE

Koncem 50. let 20. století byla už studená válka v plném proudu. Navíc se měnily podmínky a přišli noví aktéři na obou stranách rozděleného světa. Ekonomicky se v podstatě neměnilo nic, sovětský komunistický tábor byl ve stálých nesnázích, ale pracoval přesvědčivě s perspektivou budoucích dobrých časů a „imperialisty“ měl za hlavního nepřítele.² Tábor Západu byl v pohodové fázi svého ekonomického vývoje, jeho ekonomika viditelně vzkvétala, o to více byla předmětem závidy i nenávidy méně úspěšných regionů světa.

Ve Spojených státech se v listopadu 1960 konaly prezidentské volby a v nich zvítězil, sice nepatrným rozdílem 118 574 hlasů, kandidát Demokratické strany John F. Kennedy, mladý politik se zářivým úsměvem

a první katolík ve funkci amerického prezidenta. Kennedy byl druhým z devíti dětí mocného a bohatého klanu Kennedyů z Bostonu, jeho otec Joe byl génius na vydělávání peněz. John absolvoval prestižní americké univerzity, ale až od třetího ročníku bral studium poněkud vážněji, do té doby se spokojoval s průměrem a dokonce převažovaly známky C. Spolužáci ho však milovali, byl bohatý, měl vytříbený smysl pro humor a byl zanícený pro sport i světské radosti (jeden novinář o něm později napsal, že *jeho obliba u žen byla téměř nemravná* – byl vysoký, štíhlý, měřil 180 centimetrů a vážil pouhých 70 kilo, měl pihovatý obličej a bujnou neposlušnou hnědou kštici, byl upřímně otevřený, jeho schopnost získat si sympatie byla zcela výjimečná, nikdy také neprohrál volby, kterých se zúčastnil). Politika ho začala zajímat koncem třicátých let. Díky otci,

- 1 Vladimír Nálevka se zabýval touto otázkou nejpodrobněji, s nutným opakováním (bohužel jen formou literatury faktu, jeho práce většinou postrádají poznámkový aparát), viz např. NÁLEVKA, Vladimír: *Karibská krize. Historický obzor*, 1996, č. 1-2, s. 29-37; týž: *Fidel Castro. Podzim diktátora*. Epoque, Praha 1997; týž: *Kapitoly z dějin studené války, díl I*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997, s. 119-146; týž: *Karibská krize*. ISV, Praha 2001; týž: *Studená válka*. Triton, Praha 2003, s. 108-132; týž: *Horké krize studené války*. Vyšehrad, Praha 2010, s. 110-121. Dále SMETANA, Vít: *Vrcholná krize z perspektivy konce krizového století*, doslov ke knize KENNEDY, Robert F.: *Třináct dní. Vzpomínky na kubánskou raketovou krizi*. Paseka, Praha - Litomyšl 1999, s. 119-186 (včetně nových dokumentů).
- 2 N. S. Chruščov na XXII. sjezdu sovětských komunistů (*Nová mysl*, zvláštní číslo říjen 1961, kapitola *Zostřování rozporů v kapitalistických zemích, zesilování revolučního boje a rozmach národně osvobozeneckého hnutí*) mj. hlásal, že imperialismus a kolonialismus jsou odsouzeny k zániku a do jejich rakve budou zaraženy i poslední hřebíky. *To je vůle národů, to je běh dějin!* (s. 9). Ministr obrany Rodion Malinovskij byl mnohem tvrdší: *Dožívající kapitalismus v předsmrtných křečích hrozí způsobit lidstvu strašlivé utrpení. Imperialistické mocnosti chystají šílené plány ozbrojeného útoku na Sovětský svaz a další socialistické státy. Pod různými pokryteckými záminkami odmítají sovětské návrhy na všeobecné a úplné odzbrojení a neustále rozšiřují své ozbrojené síly*. Tamtéž, s. 232-233.

Americký prezident John F. Kennedy v roce 1960

Foto: ČTK

kteří byl v diplomatických službách, procestoval do roku 1939 Evropu, většinou po velvyslanectvích – byl dokonce i v Praze po nacistické okupaci a také v SSSR, kde zjistil, že je to zem surová, zaostalá a beznadějně byrokratická.³ Studium na Harvardu zakončil v roce 1940 úspěšně obhájenou diplomovou prací na téma původu britské politiky appeasementu (vydal ji knižně pod názvem *Proč Anglie spala (Why England slept)*). Odsoudil v ní pomalý britský posun od politiky odzbrojení k politice znovuvybrojení. Ač měl od mládí velké zdravotní problémy, na vlastní žádost vstoupil do armády a absolvoval výcvik, aby mohl velet torpédovému člunu. Po válce působil jako novinář, psal komentáře pro prestižní americké noviny, byl i jejich zpravodajem při důležitých událostech doby. Od počátku své politické dráhy byl přesvědčen o tom, že je nereálné očekávat dobré vztahy se Sovětským svazem (za Stalina i jeho nástupců), a při různých příležitostech hájil protikomunistický trend (např. v roce 1947 se stavěl za finanční pomoc Itálii na obranu před „komunistickou menši-

nou“, žádal přijetí 18 tisíc polských exilových vojáků do USA, také podporoval McCarthyho v protikomunistickém tažení). Prohlašoval se za realistu v politice a podporoval přípravu na ozbrojený střet se Sovětským svazem (např. G. Kennan ho za tyto postoje kritizoval a označoval ho za původce militarizace studené války; podle Kennana Sověti nechtěli porazit Západ v otevřené válce, ale politickou diverzí). Jeho vliv v americké zahraniční politice stoupal především od ledna 1957, kdy se v Senátu stal mluvčím demokratů v zahraničních záležitostech. Hájil protikolonialistické ideje v alžírské válce, kritizoval současné republikánské vedení USA za přehnané uspokojení a zpoždění v raketových technologiích (Sověti v říjnu 1957 vypustili do vesmíru Sputnik), a tvrdil dokonce, že ekonomický vzestup USA se zpomalil. Všechny otázky posuzoval ve vztahu k Sovětskému svazu, považoval ho za základní problém americké zahraniční politiky.

Zvláštní neklid a rozladění vyvolal u Kennedyho vývoj na Kubě, ve státě, který byl od amerického území vzdá-

len necelých 90 mil (140 kilometrů). Již jeho inaugurační projev v lednu 1961 vzbudil velké naděje. Byl krátký (měl 1355 slov) a úderný, před Bílým domem ve Washingtonu ho sledovalo přibližně 20 tisíc nadšených diváků. Jedna z jeho vět je dodnes okřídlená: *Neptejte se, co může vaše země udělat pro vás, ale ptejte se, co vy můžete udělat pro svou zemi*. Do zahraničí vyslal v projevu jasný vzkaz, když mj. řekl: *Dejme najevo všem zemím, ať už nám přejí cokoli, že zaplatíme jakoukoliv cenu, uneseme jakékoliv břímě, postavíme se jakýmkoliv těžkostem, podpoříme každého spojence a vzepřeme se každému nepříteli, abychom zajistili budoucnost našeho národa a vítězství svobody*. A ohledně Kuby varoval: *Naši sousedé by měli vědět, že budeme ze všech sil podporovat boj proti agresi nebo diverzi kdekoli na americkém kontinentu. Každá mocnost ať vezme na vědomí, že tato polokoule si hodlá uchovat surchovanost*.⁴

Co se týče Kuby, 16. února 1959 se objevil v jejím čele Fidel Castro (premiér v letech 1959–1976, poté prezident). Castro (nar. 1927) byl synem španělského přistěhovalec, který zbohatl na cukrové třtině. Není jasné, kde syn z bohaté rodiny získal sociální citění, jímž se honosil, snad z četby vybrané literatury. Měl vyhraněný názor na současné dějiny a problémy španělsky mluvící Ameriky. V roce 1941 začal navštěvovat prestižní kubánskou střední školu (jezuitské gymnázium Colegio de Belén), kde vedl vyhlášený studentský klub Průzkumníci. Historici později zjistili, že to byl elitní klub lidí, kteří uznávali vůdcovský princip a organizovali různé násilnické akce.

Po gymnáziu studoval na právnické fakultě havanské univerzity, i zde patřil k předním studentům. Spolu se svými kolegy dospěl k přesvědčení, že za všechny nesáze Latinské Ameriky, za její chudobu a politickou zaostalost mohou Spojené státy. V roce 1952 se

3 VOLEK, Jindřich: *Kennedyjové*. Vyšehrad, Praha 1970, s. 36.

4 DALLEK, Robert: *Nedokončený život. John F. Kennedy 1917–1963*. Argo, Praha 2006, s. 288.

začlenil mezi protestující proti návratu diktátora Batisty do úřadu (ovládal kubánskou politiku od roku 1933, ale v roce 1944 se své funkce vzdal, jistě na nátlak americké vlády, když jeho přehmaty – korupce, krutosti, krádeže majetku ve velkém a až státní teroristická činnost – ohrožovaly stabilitu ostrova). Byl také mezi 165 odpůrců diktatury, kteří se 26. července 1953 pokusili zahájit povstání proti Batistovi dobytím kasáren Moncada v Santiagu de Cuba. Proti přesile a bez zázemí nemohli uspět, 82 povstalců padlo, ostatní byli zatčeni, jen 18 z nich uteklo do hor (mezi nimi i Castro). Zatčení byli dodatečně a v září 1953 postaveni před soud. Castro jako právník nepřijal obhájce a hájil se sám, byl také sám souzen a vyměřili mu trest 15 let vězení (ostatní dostávali nejvíce 13 let). V jedné ze svých obhajovacích řečí přednesl program Hnutí 26. července, jehož cíle je vhodné stručně přiblížit (Castro původně nebyl komunistou): 1. Návrat k ústavě 1940 (byla to ústava s demokratickými prvky, umožnila i obnovení činnosti komunistické strany na Kubě – v roce 1944 se komunisté přezvali na Lidovou socialistickou stranu a usilovali o vytvoření Národní sjednocené dělnické fronty, neprosadili se však; v roce 1943 dokonce vstoupili do vlády, ve volbách 1944 však získali jen 3 mandáty). 2. Nájemci a pachtýři, kteří pracují na půdě, ji musí také vlastnit. 3. Dělníkům a zaměstnancům patří 30 % zisku ve všech velkých podnicích. 4. Dělníci na cukrových plantážích mají právo na 55 % hodnoty výrobku. 5. Konfiskace majetků a bohatství získaných politickými machinacemi a korupcí za minulých režimů.⁵

Všichni odsouzení byli v roce 1955 předčasně propuštěni (Batista, znovu v prezidentském úřadě, vyhlásil všeobecnou amnestii), byli však vyhoštěni z Kuby. Castro po krátkém pobytu v USA skončil v Mexiku, kde se sblížil s Che Guevarou, argentinským komunistou, který ho naváděl k další čin-

Fidel Castro (v popředí) v březnu 1957

Foto: ČTK

nosti, což Castro asi ani příliš nepotřeboval. Byl také jedním z předních organizátorů druhé skupiny emigrantů v počtu 82, kteří se 2. prosince 1956 na jachtě Granma přeplavili na pobřeží kubánské provincie Oriente, aby zahájili ozbrojený boj proti Batistově vládě. Ačkoliv již měli podporu podzemního hnutí, neuspěli, nerovný boj přežilo jen dvanáct mužů (mezi nimi i Castro), kteří se probili do hor a začali s organizací zprvu partyzánských, pak i řadových vojsk lidového odporu. Jejich vliv stále sílil a v prosinci 1958 Batista utekl ze země, Guevarova vojska vstoupila 2. ledna 1959 do Havany

a téhož dne byla v Santiagu ustavena nová revoluční vláda (prezident M. Urrutia, premiér José Cardona). V krátké době však došlo k první vážné vládní krizi mezi povstalci a místními komunisty, jejímž výsledkem byl mj. nástup F. Castra do čela státu (16. února 1959). Moci se chopily špičky povstaleckých elit. Pak přišly očekávané důsledky: nejdříve čistky veřejného i politického života od všech Batistových stoupců a Castrových konkurentů, pak zrušení vojenského i policejního aparátu a jeho nahrazení lidovými milicemi, pozemková reforma (vlastnit bylo možné půdu do 400 ha)

5 Cituji ve stručné formě podle GEYEROVÁ, Georgie Anne: *Fidel Castro. Partyzánský princ*. BB art, Praha 2001, s. 129n.

První tajemník ÚV KSSS N. S. Chruščov na tribuně XX. sjezdu KSSS

Repro: N. S. Chruščov,
Vospominanija – vremja, ljudi, vlast'

a v létě 1959 první znárodnění amerických a britských společností pro neuposlechnutí příkazů nové Castrovy vlády.

Vztahy s USA se stále zhoršovaly. Do konce roku 1960 byly znárodněny všechny americké podniky na Kubě a 3. ledna 1961 americká vláda přerušila s Kubou diplomatické styky. Rychlý rozchod nové kubánské administrativy s USA byl zpomalen až překvapivě jednomyslným přijetím Castrovu Kubu odsuzující rezoluce ze San José (srpen 1960) všemi státy Jižní a Střední Ameriky začleněnými do Organizace amerických států. Castro se začal ohlížet po spojencích – krátce se rozhodoval mezi Moskvou a Pekingem, rozhodl

se však pro Moskvu a vnutil se do její ochrany, samozřejmě nikoli bez aktivního zájmu Sovětského svazu.

Také v Sovětském svazu došlo v padesátých letech k velkým změnám. V roce 1953 zemřel obávaný diktátor a vládce Stalin, asi tři roky se hledala přijatelná náhrada. Je možná překvapením, že diktátoři zásadně neřeší problém svých nástupců (pokud ovšem nejde o rodinné příslušníky, kterým ještě většinou za svého života předávají moc). I v Moskvě se vytvořila nevelká skupina zadatelů o nejvyšší post, která se označila jako kolektivní vedení. Byli to Malenkov, Berija a Chruščov (nar. 1894). Jak bývá pravidlem, k moci se probil ten, kdo byl nejméně očekáván a jemuž různí analytici předhazovali nejnižší předpoklady k výkonu nejvyšší funkce. Zdá se ale, že Chruščov měl největší vůli k moci a také nejméně zábran i obav, jak si se svým postavením poradí. Beriju považoval za největšího konkurenta (a dokázal ho dostat do vězení i na popraviště),⁶ Malenkova za slabého politika, jehož energie byla nahlodána vzděláním, což ho činilo „měkkým“ a nerozhodným v řešení velkých státních problémů. Sám se skoro honosil tím, že žádné vzdělání nemá (všem školám v životě se dokázal vyhnout, nikdy je delší čas nenavštěvoval, tím méně dokončil), podle svého mínění ho dokonale nahrazoval revolučním citem, o kterém nepochyboval.

S konečnou platností byl u cíle v červnu 1957, od té doby platilo, že okolí akceptuje jeho názory jako rozhodující a nediskutuje o nich a že – alespoň ti nejinformovanější a nejbližší – mu říkají, co chce slyšet. Vítězství

(byl prvním tajemníkem ústředního výboru strany, zbavil se konkurence a obklopil se svými lidmi a o rok později se stal i premiérem státu) nastarovalo jeho aktivitu i sebevědomí. Dokázal využít skutečných úspěchů (např. v kosmonautice), ale i tam, kde se mu fakta nedostávala, blůfoval, jako např. v otázce výroby raket a jaderných náloží, o nichž tvrdil, že je Sovětský svaz vyrábí jako housky, i když to samozřejmě nebyla pravda. Právě nedostatek vzdělání mu umožnil, aby nepochyboval a pevně věřil v konečné vítězství komunismu ve světě, dokonce v krátkém časovém horizontu. Do dvaceti let měl být Sovětský svaz nejvyspělejším a také nejmocnějším státem světa.

O Kubu se začal zajímat od začátku roku 1960. V únoru 1960 tam vyslal na výzvědy člena politbyra ÚV KSSS Anastáze Mikojana. Ten vyšel požadavkům Castra všemožně vstříc (nákup kubánského třtinového cukru, i když ho Sovětský svaz nepotřeboval, a dodávky ropy i zbraní, ovšem prostřednictvím Československa, které vypomáhalo i s výcvikem policejních složek, s výstavbou armády i jinak, a postupně stále se zvyšující úvěry). Zahájil tak masovou sovětskou podporu Kubu. V této souvislosti někteří historici tvrdě kritizují americkou administrativu prezidenta Eisenhowera (připisují jí ale J. F. Dullesovi a Eisenhowera omlouvají nemocí, i když to bylo přesně naopak, onemocněl Dulles a Eisenhower se ujal přímého řízení zahraniční politiky USA⁸), že omezováním spolupráce s Kubou v zájmu amerických podnikatelů, kterým byly na Kubě zkracovány zisky, zahnal Kubu do

6 V pamětech ještě po letech přiznal, že neměl k obvinění Beriji žádné důkazy, uváděl jen „epizody“. CHRUŠČOV, Nikita S.: *Vospominanija – vremja, ljudi, vlast'. Kniga vtoraja*. Moskovskije novosti, Moskva 1999, kapitola Ješčo raz o Beriji, s. 149n.

7 Ke konci života však změnil názor. Již jako penzista poskytl rozhovor tehdy známému sovětskému dramatikovi Michailu Šatrovovi a na jeho otázku, čeho v politickém životě nejvíce lituje, mj. odpověděl: *Neměl jsem vzdělání a dost kultury, abych vládl zemi jako Rusko. Na to, aby měl člověk v hlavě tolik, co dva členové akademie věd, ale já měl pouze čtyři třídy v církevní škole a pak místo střední školy jen náhražky vyššího vzdělání. A tak jsem jednal nedůsledně, urhal jsem se sem a zase tam, urazil jsem hodně dobrých lidí [...] Křičel jsem a nadával [...] inteligenci, která vlastní mou protistalinskou politiku podporovala. Podporovali mě a já jsem za to s nimi taktó zacházel. Viz N. S. Chruščov (1894-1971): *matěrialy naučnoj konferencii, posvjaščonnoj stoletiju so dna ražděnija N. S. Chruščova*. Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet, Moskva 1994, s. 39. Jen poznamenám, že Chruščovovo vzdělání je dodnes nevyjasněný problém, neuváděl totiž vždy stejné informace.*

8 Alespoň to píše D. F. Fleming – FLEMING, Denna Frank: *Americká politika a studená válka*. SPN – Karlova univerzita, Praha 1971, s. 238-239.

sovětské náruče a přivedly tak komunismus na západní polokouli. Asi není správné přijmout jednostranně tento rozhodný soud, i když se nabízí.

INVAZE V ZÁTOCE VEPŘŮ⁹

Invaze se uskutečnila v polovině dubna 1961, připravovala se však dlouho. Byla vlastně výsledkem postupně se zvyšující americké podpory kubánských exulantů. Odstartoval ji již 17. března 1960 prezident Eisenhower rozhodnutím o podpoře výcviku kubánských povstalců, zprvu organizovaným v Guatemale a později i v některých dalších středoamerických zemích. S exulanty úzce spolupracovala americká Ústřední zpravodajská služba (CIA), v jejím vedení (Allen Dulles) zřetelně převažovalo mínění i odhodlání svrhnout Castra a nahradit ho na Kubě vhodnějším kandidátem.

O výcvikových táborech v některých středoamerických státech se běžně vědělo (psal o nich i americký tisk, např. 10. 1. 1961 prestižní *New York Times*, který radil své vládě distancovat se od takového podniku), také Sověti využívali jejich existenci ke kampani ve třetím světě o nutném boji proti imperialismu. Asi v polovině roku 1960 se nezářetelné úvahy ve vedení CIA zhmotnily v konkrétní projekt, který dostal jméno Operace Pluto. Jeho obsahem byla organizace, výcvikové tábory a následná invaze proticastrovských ozbrojených sil na Kubu. Za místo vylodění bylo vybráno město Trinidad na jižním pobřeží ostrova. Soudilo se, že jde o dobrý výběr, v případě obtíží se mohly útočící jednotky přesunout do nedalekých hor.

Nový americký prezident John F. Kennedy nastoupil do úřadu začát-

kem ledna 1961 a už 22. ledna 1961 mu ředitel CIA A. Dulles spolu s tehdejšími předsedou sboru náčelníků štábů gen. Lemnitzerem předložili rámcový projekt připravované akce. Kennedy nebyl nadšen, nechal si delší čas na jeho prozkoumání a vůbec zaujímal skeptický postoj k celé plánované akci. K projektu se vrátil až po několika dnech a chtěl po obou předkladatelích přesnější argumenty podporující jeho úspěšnost. CIA tvrdila, že na Kubě sílí nespokojenost s Castrovou vládou (prý více než 2500 lidí je angažováno v domácím odboji a sympatizuje s nimi minimálně 20 000 Kubánců, také individuálně bojujících povstalců je na Kubě asi 7000 apod.), a vojáci dokazovali, že čas vyžaduje rychlou akci. Sovětský svaz prý urychleně vyzbrojuje a cvičí kubánskou armádu (pravdou bylo, že na Kubu šla v prvních měsících roku 1961 větší zásilka sovětských proudových stíhaček typu MiG-17 a v Československu končili svůj výcvik první kubánští piloti na těchto strojích). Za poslední vhodný termín byl považován červenec 1961, kdy měla být dokončena první etapa vyzbrojení Kuby. Diskuse a Kennedyho zdráhání však vyvolaly mezi armádními veliteli opoziční postoj, proti projektu se postupně vyslovili ministři (státní tajemníci) obrany i zahraničí McNamara a Rusk (na jeho ministerstvu vzniklo dokonce memorandum, které invazi na Kubu kategoricky odmítalo, Kennedymu bylo doručeno 31. března) a dokonce i tehdejší předseda zahraničního výboru Senátu J. Fulbright.

Tlak na Kennedyho ze strany zpravodajských služeb vrcholil koncem března 1961. CIA ho neustále zásobo-

Allen Dulles, šéf CIA

Foto: ČTK

vala údajnými dokumenty o sílícím odporu Kubánců vůči Castrovi, tvrdila, že riziko neúspěchu je minimální, až skoro žádné, a Dullesův náměstek Richard Bissell připravil dokonce finální projekt akce na 4. duben 1961. Kennedy však stále váhal a kladl si podmínky, z nichž hlavní bylo ujištění, že akce bude vypadat jako vnitrostátní převrat a že se případní američtí vojáci nesmí střetnout s Castrovy jednotkami. Když mu bylo vše přislíbeno, ovšem jen vedením CIA, které asi nikoho dalšího o skutečném prezidentově postoji neinformovalo, stanovil konečný termín akce na 17. duben 1961. V poslední chvíli však snížil počet letadel, která měla bombardovat kubánská letiště, na polovinu, z šestnácti na osm.

Letci na strojích speciálních služeb USA se opravdu rekrutovali z řad kubánských exulantů, jejich cílem mělo být nečekané zničení kubánského letectva. Ale Castro byl zřejmě infor-

9 To je další terminologický spor. Zátoka, kam směřovala invaze kubánských exulantů, se anglicky nazývá The Bay of Pigs (viz např. SCHLESINGER, Arthur M. Jr.: *A Thousand Days. John F. Kennedy in the White House*. Fawcett Crest Books, New York 1965, kapitola X. The Bay of Pigs, s. 219–249), což – jak prozradí běžný slovník – je zátoka vepřů. Tak také např. Dagmar Steinová přeložila tento termín při převodu knihy André Mauroise *Souběžné dějiny USA. Dějiny USA v letech 1917–1961* (Mladá fronta, Praha 196, s. 348). Jedna z prvních solidnějších českých prací VOLEK, Jindřich: *Kennedyové užívá termín Zátoka prasat*. Ačkoliv je anglicky svině the sow, postupně se v komunistické historiografii rozšířil tento termín i na the pig a z vepřů se staly svině z průhledných propagandistických důvodů. Tak bez rozpaků Pavel Kaas, překládající ještě nedávno jednu z nejlepších monografií o Kennedym (DALLEK, Robert: *Nedokončený život. John F. Kennedy 1917–1963*), používá běžně termín Zátoka sviní, činí tak i Vít Smetana v nejnovější studii z roku 1999, opravit tuto anomálii se asi nikdy nepodaří.

Kubánský vůdce Fidel Castro (vpravo) v tanku nedaleko Zátoky vepřů, kde v dubnu 1961 probíhala operace na odvrácení invaze 1400 kubánských emigrantů
Foto: ČTK

mován a rozmístil svá letadla po nejručnějších místech své země, takže letecký útok vlastně nesplnil cíl. Bylo zničeno pět letadel z pravděpodobných osm, které měl Castro k dispozici (někteří autoři udávají vyšší číslo, Dallek dokonce třicet¹⁰) a plánovaný druhý nálet následující den již Kennedy nepovolil, ba výslovně zakázal. Castro totiž vyvolal lidové demonstrace protestující proti útokům ze vzduchu, slavnostně pohřbíval několik mrtvých, aktivoval celou armádu i lidové milice na obranu své revoluce a stěžoval si v Radě bezpečnosti OSN i u všech vlád světa. Právě to zastránilo Kennedyho, takže všechny další plánované formy podpory ze strany americké vlády stáhl.

Mezitím se právě v Zátocě vepřů vylodilo 1400 kubánských exulantů (původně jich bylo 400, ale když Kennedy zakázal jakoukoli podporu ze strany amerických jednotek, orga-

nizátoři z řad kubánských exulantů zvýšili počet) s cílem postupovat do nitra ostrova, rozničit případné povstání, alespoň čtrnáct dní se udržet v zemi, s podporou domácího odboje ustavit proticastrovskou vládu, která se poté obrátí o pomoc k Organizaci amerických států, jež se pak ujme dalších aktivit. Exulanty podpořilo několik lodí, které zakotvily v Zátocě a na nichž bylo vše, co jednotky potřebovaly na deset dní (potraviny, zbraně, léky apod.). Z velké části byly ale v průběhu bojů potopeny, když americká letadla nesměla zasáhnout. Protože byl Castro připraven (jeho tajné služby zadržely pro jistotu asi 20 tisíc možných odpůrců) a hned mobilizoval armádu i milice (bylo to něco kolem 20 tisíc vojáků s 20 tanky a neznámý počet milicionářů), rozvinuly se těžké boje, které trvaly 68 hodin nepřetržitě a skončily nutnou porážkou invazních sil. Přibližně po

třech dnech bylo 1189 mužů zajato, zbytek buď padl, nebo někam zmizel, ke Castrově lýtosti nebyl mezi nimi ani jeden Američan. Postupně s nimi Castro uspořádal soud, něco jako veřejné slyšení, jeho projevy přenášela i televize a chopil se jich celý propagandistický sektor. Byly i takové chvíle, kdy zajatci Castrovi zatleskali, zřejmě byl jeho řečnický talent tak velký, že jejich ruce tleskaly jaksi samy. Castro, na jehož stranu se ze zajatců přidala necelá stovka, je neodsoudil, ale nabídl Spojeným státům za výkupné - cenil si je na 62 milionů dolarů. V druhé polovině roku 1962 opravdu začalo jednání o jejich propuštění (za americkou vládu ho vedl diplomat James Donovan), skončilo asi po dvou měsících: celkem 1113 kubánských exulantů bylo vyměněno za léky a další vybavení (např. traktory) v hodnotě 53 milionů dolarů (takže Američané za ně zaplatili 48 tisíc dolarů na hlavu, byli však na svobodě).¹¹

Z americké strany skončila celá akce fiaskem, nejenom proto, že v ní byla asi stovka padlých. Kennedy vzal veškerou odpovědnost na sebe (vydal dokonce prohlášení Bílého domu v tomto smyslu), vyčítal si, že tak brzy kapituloval před aktivitami CIA. Sympatické bylo, že se nevymlouval na svého předchůdce v úřadě. Jeho popularita úspěšného prezidenta utrpěla první šrám, Castro si obratně posílil pozici doma, a dokonce i zvýšil image v celé Latinské Americe. Také nastolil nový radikální směr své politiky a začal uskutečňovat sovětský politický model (1. prosince 1961 prohlásil v kubánské televizi: *Jsem marxista-leninista a zůstanu marxistou-leninistou až do smrti*).¹² Pravděpodobně si ani neuvědomil, že se kvůli tomuto trendu dostane do rozporu s ostatními státy amerického kontinentu - Kuba byla následně vyloučena z Organizace amerických států (OAS) a byly vůči ní uplatňovány hospodářsko-politické sankce.

10 DALLEK, Robert: *Nedokončený život. John F. Kennedy 1917–1963*, s. 317–318.

11 GEYEROVÁ, Georgie Anne: *Fidel Castro. Partyzánský princ*, s. 258–259.

12 Tamtéž, s. 262.

Kennedy se snažil zmírnit následky této krize. Jednak ustavil vyšetřovací komisi, ale ta nic tajemného nezjistila, jen Allen Dulles byl odvolán z funkce šéfa CIA (pracovníci této instituce si ale i nadále mysleli, že za krachem invaze byla prezidentova nerozhodnost a zákaz přímé americké pomoci). A potom zahájil s Castrem pomyslný zápas o duši amerického rozvojového světa. Na konferenci OAS v Uruguayi v srpnu 1961 odstartoval Alianci za pokrok, program, jenž měl zbytku Ameriky v průběhu následujících deseti let přinést 20 miliard dolarů ve prospěch vlastního hospodářského rozkvětu.

Pro Američany, a Kennedyho zvláště, byla jistě důležitá reakce Sovětského svazu. Zdá se, že zpočátku přicházela z Moskvy spíše smířlivě laděná memoranda, ale brzo je vystřídaly útoky, obviňování i výhrůžky. Chruščov využil příležitost, a protože věřil v konečné vítězství komunismu na světě v horizontu maximálně dvou desetiletí, hodlal mu jít vstříc.

RAKETOVÁ KRIZE

Není pochyb o tom, že se sovětský vůdce ujal iniciativy, když události posledních dvou let vyhodnotil jako velkou příležitost prosadit zájmy Sovětského svazu jako světové velmoci. Také chtěl svou aktivitou zajistit šíření komunismu v Latinské Americe. Věřil pevně, že komunistické vítězství se blíží. Andrej Zubov, editor nejnovějších kolektivních ruských dějin 20. století, které snesou přísné kritické posouzení, píše: *V letech 1961–1962 Chruščovovy aktivity postupně vedly k nejhlubší krizi studené války, jež hrozila vypuknutím přímé ozbrojené konfrontace mezi SSSR a USA.*¹³ Dočasné přednosti Sovětského svazu, jež je třeba využít, viděl Chruščov v úspěších sovětského kosmického programu (Sputnik a Gagarin), v postupu

J. F. Kennedy a N. S. Chruščov během jednání ve Vídni v červnu 1961

Repro: N. S. Chruščov, *Vospominanija – vremja, ljudi, vlast*

komunistických a národně osvobozenec-
neckých revolucí v Asii a Africe (Rok
Afriky 1960), v Kennedyho selhání
v Zátocce vepřů a přidával převahu
Sovětského svazu v raketách, což
nebyla pravda a Chruščov to dobře
věděl (naopak, americká převaha byla
drtivá, např. ve strategických raketo-
vých nosičích v poměru 17:1).

Krizi předcházely dvě důležité udá-
losti. Jednak setkání Chruščova
s Kennedym ve Vídni 3. a 4. 6. 1961,
kde oba státníci měřili své síly; každý
z nich si odnesl jiné závěry. Chruščov,
který většinou útočil, i když se stří-
davě snažil svou výbojnost mírnit
občasným příjemným chováním, vy-
stupoval z pozice morální nadřaze-
nosti Sovětského svazu v mezinárod-
ních sporech a až do omrzení tvrdil,
že Sovětský svaz pod jeho vedením
vyvíjí větší úsilí ve snaze nastolit
světový mír. Při své ideologické ome-
zenosti byl opravdu přesvědčen, že
komunismus v blízkém časovém ho-

rizontu zvítězí, protože dějiny jsou na
jeho straně. Kennedyho charakteri-
zoval svému okolí: *Je velice mladý a ne
dost silný. Příliš inteligentní a příliš
slabý.*¹⁴ Kennedymu jistou chvíli trva-
lo, než pochopil, že Chruščov nepřijel
vyjednávat, ale soupeřit. Jistě na něho
negativně působily sovětské hrozby,
kterými Chruščov nešetřil, navíc jeho
vystupování stále komentovali novi-
náři i politici západních zemí a mno-
zí z nich si slova příliš nevybírali.
Tvrdili, že Kennedy neobstál, že ustup-
oval, choval se váhavě i poraženecky.
Hned po setkání odjel Kennedy do
Británie a tehdejšímu premiérovi Mac-
millanovi sdělil, že Chruščov je da-
leko větší barbar, než se dalo očeká-
vat.¹⁵ Také ve zprávě, kterou o své
evropské cestě podával 6. června 1961
Kongresu, konstatoval, že Chruščov
je protivník usilující o dominantní
postavení Sovětského svazu ve svě-
tové politice. Hlavní otázkou, o níž se
jednalo, byl Berlín. V. Smetana ve své

13 ZUBOV, Andrej (ed.): *Istorija Rossii – XX vek: 1939–2007*. Astrel – ACT, Moskva 2009, s. 373.

14 DALLEK, Robert: *Nedokončený život. John F. Kennedy 1917–1963*, s. 354.

15 Tamtéž, s. 360.

studii oprávněně píše: *Berlín byl Chruščovovým klíčovým trumfem, který si v podobě ultimát Američanům zvykl vynášet, kdykoli se velmocenská hra dařila méně, než by si byl on sám představoval (1958, 1961).*¹⁶

Druhým důležitým momentem, předbíhající raketovou krizi, byla tedy berlínská otázka. Dne 10. června 1961 zveřejnil Chruščov teze k tomuto tématu. Navrhoval v nich novou smlouvu o Berlínu, chtěl především změnit neomezený přístup Spojenců do Západního Berlína. Jako obvykle zůstala podstata věci stranou, Berlín byl totiž branou do západního Německa, den co den utíkalo z východní části Berlína několik set lidí a východoněmecký režim se obával, že přijde o veškerou inteligenci i kvalitní pracovníky. Proto Chruščov tloukl do stolu a vyhrožoval¹⁷. Kennedy dlouho mlčel, přežil výtky z nečinnosti a koncem června 1961 zvolil radikální variantu amerického postoje: v případě sebemenšího ohrožení spojeneckých práv v Západním Berlíně měla být do města vyslána americká tanková brigáda (nevylučovalo se ani použití jaderného úderu). V jednom z projevů vzkázal Kennedy Chruščovovi, aby raději orientoval svou zem na ekonomické dostižení a předstižení USA, což jistě prospěje oběma zemím. Chruščov totiž mezitím vyhlásil program dostižení USA v ekonomickém výkonu do roku 1980 (i podle sovětských statistik tvořil v té době sovětský ekonomický výkon asi 34 % amerického) a Kennedy mu vzkázal,

že to nebude ani do roku 2000. Na Chruščova však působilo radikální americké odhodlání (Kennedy požádal Kongres o zvýšení výdajů na obranu a o posílení armády z 875 tisíc na milion vojáků), postupně začal střídat drsná varování s výzvami k jednání a nakonec volil ústup. Začátkem srpna 1961 dal volné ruce východoněmeckým komunistům ke stavbě berlínské zdi, která se v noci z 12. na 13. srpen 1961 stala skutečností, Američané sice protestovali, ale nakonec se s ní smířili.¹⁸ Ze zdi se stal symbol studené války.

Po uklidnění v Evropě Chruščov opět věnoval pozornost Kubě. Jeho motivaci k aktivitě v kubánské záležitosti můžeme pouze odhadovat. Pravděpodobně to byla snaha posílit vlastní postavení doma i ve světě. V Sovětském svazu narůstaly hospodářské problémy (oživení se zastavilo a nepromyšlené reformy nepomáhaly), nastávaly zásobovací potíže většího rozsahu, zvyšovaly se ceny základních potravin, a dokonce se objevily i první příznaky sociálního a politického neklidu, jaké byly dříve zcela nepředstavitelné - v Novočerkassku zasahovala dokonce armáda, byli mrtví i procesy. Chruščov se koncem roku 1961 pokusil obnovit výrazný protistalinský kurz (na XXII. sjezdu KSSS v říjnu 1961 zopakoval veřejně závěry XX. sjezdu) a s pomocí nového programu vyvolat nový budovatelský optimismus (do roku 1970 hodlal dostihnout a předstihnout Spojené státy ve

výrobě masa a mléka a do roku 1980 v ekonomickém výkonu a stát se nejvyspělejší ekonomikou světa), ale jeho snaha narazila na odpor hlavně nomenklaturních sil. Byl obviňován z přílišného liberalismu, ze slabosti vůči tzv. revizionismu (mírné opozici uvnitř strany) a z ústupnosti Západu. Ve světovém komunistickém hnutí se k této kritice přidala i komunistická Čína. Navíc si opravdu myslel, že Američané pod Kennedyho vedením jsou slabým soupeřem, který se neodhodlá k akci. Aby se zviditelnil a odstranil pochyby o svých schopnostech řídit světový komunismus, hodlal využít Kuby a rozhodl se tu vybudovat raketové základny.¹⁹ Zdůvodnění akce nebylo příliš obtížné, Kuba prý je permanentně ohrožena Spojenými státy usilujícími svrhnout režim F. Castra, a tomu je třeba zabránit. Také bylo - podle Chruščova - nutné odpovědět na rozmístění amerických raket Jupiter a Thor v Turecku a Itálii a konečně vyrovnat alespoň částečně strategickou rovnováhu sil a narušit americkou převahu.

Na svém plánu začal pracovat od začátku roku 1962, s maršálem Malinovským, tehdejšími ministrem obrany, v tajnosti probral vojenské záležitosti, s ministrem zahraničí Gromykem mezinárodní aspekt.²⁰ V řadách armádního velení vznikla komise v čele s gen. por. A. Gribkovem, která politické zadání přetvořila v konkrétní vojenský projekt, který byl později nazván Operace Anadyr (podle jména sibiřské řeky

16 SMETANA, Vít: *Vrcholná krize z perspektivy konce krizového století*, s. 138.

17 V česky vydané knize *Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chruščova. Magnetofonové nahrávky z období glasnosti* (Jota, Brno 2000, s. 182) se v pozn. 6 píše, že v červenci 1961 opouštělo NDR do západního Německa více než deset tisíc lidí týdně. Chruščov se chlubil, že zeď byla jeho nápad, protože jinak nešlo odchod lidí z východního Německa zastavit. Ulbricht prý chtěl, aby mu Sověti pomohli pracovními silami. Tvrdil dále, že by snadno vytlačili Američany z Berlína, měli drtivou vojenskou převahu, ale nevěděli, na jak dlouho a jak to všechno může skončit. *Nepřáli jsme si vojenský konflikt. Nebyl nutný. Chtěli jsme provést pouze chirurgickou operaci* (tamtéž, s. 183).

18 Jen Chruščov ve svých pamětech (CHRUŠČOV, Nikita S.: *Vospominanija - vremja, ljudi, vlast. Kniga vtoraja*, s. 493-494) uvádí, že Američané se tankovými buldozery chtěli pokusit zeď zlikvidovat, ale sovětské tanky jim v tom svou rychlou přítomností zabránily.

19 Andrej Zubov (*Istorija Rossii - XX vek: 1939-2007*, s. 374) nás zpravuje o tom, že plánů na eskalaci konfliktu bylo mnohem více a Chruščov si mezi nimi vybíral. Např. to byly diverze na základnách NATO, nebo, což byl asi nejobludnější projekt, stavba obřího jaderného torpéda, které by dokázalo zvednout tsunami a spláchnout New York i jiná pobřežní města ze zemského povrchu.

20 Gromyko později ve svých pamětech (GROMYKO, Andrej A.: *Pamjatnoje. Kniga vtoraja*. Politizdat, Moskva 1990, s. 479-480) uvedl, že se to pokoušel Chruščovovi rozmluvit, varoval ho před nečekanou reakcí USA a nebezpečím vypuknutí nechtěné války, ale neuspěl. Chruščov ho prý odmítl tvrzením, že ani Sovětský svaz nechce válku.

a stejnojmenného přístavu). Chruščov si ještě po letech vybavil jeho obsah: ...dospěli jsme k závěru, že můžeme na Kubu poslat dva a čtyřicet řízených střel, z nichž každá bude opatřena jadernou hlavicí o síle jedné megatuny. Většina střel mohla doletět do vzdálenosti 2000 kilometrů, ale čtyři nebo pět raket mělo dolet 4000 kilometrů. Prostudovali jsme mapy a určili stanoviště odpalovacích ramp. Pak jsme vybrali cíle tak, aby výbuchy způsobily maximální škody. Zjistili jsme, že naše zbraně jsou s to vyvolat v Americe strach. Rozhodli jsme se, že k ochraně střel vyšleme několik tisíc mužů. Připravili jsme rovněž nejnovější protivzdušné zbraně – rakety země-vzduch (SAM) – rakety na obranu pobřeží a tankové jednotky k obraně proti invazi. Celkem to bylo několik desítek tisíc vojáků.²¹ Ve skutečnosti byla na Kubu postupně přemístěna celá raketová divize o šesti plucích, celkem se 60 raketami, z nichž 24 mělo dolet 4500 kilometrů, dvě divize protivzdušné obrany (144 raket země-vzduch), k ochraně vzdušného prostoru 42 stíhaček MiG-21, 32 bombardovacích letounů Il-28, k dispozici byla také námořní skupina s 12 raketovými čluny a 4 křižníky pobřežní ochrany, dohromady šlo o 40 000 vojáků.²² Celý projekt byl projednán a odsouhlasen na rozšířeném zasedání prezidia ÚV KSSS 24. května 1962 a bez větší diskuse schválen. Vystoupili v ní ovšem všichni přítomní členové prezidia, podle pozdějších svědectví jen Mikojan měl věcné připomínky. Vyslovil obavu, zda projekt nepovede k nežádoucí konfrontaci, a chtěl do plánu zapracovat případnou reakci na americké vojenské vystoupení. To se však nestalo, a tak v průběhu diskuse své připomínky stáhl.

Prvním úkolem projektu bylo získat souhlas kubánského vedení. Hned koncem května na Kubu tajně a pod cizími jmény odletěla diplomatická mise, prezentovaná jako skupina ze-

N. S. Chruščov během svého proslulého projevu na půdě OSN a schéma rozmístění sovětských vojenských objektů na Kubě v říjnu 1962

Repro: N. S. Chruščov, *Vospominanija – vremja, ljudi, vlast*

mědělských odborníků. Tvořili ji kandidát prezidia Šaraf Rašidov (jinak první tajemník Uzbekistánu a představitel tzv. orientálního komunismu), maršál Sergej Birjuzov v čele malé vojenské delegace a diplomat Alexandr Alexejev, nově jmenovaný sovětský

ambasador na Kubě (pod tímto jménem se skrýval Alexandr Šitov, hispanista a vysoký důstojník KGB pro Latinskou Ameriku), který v misi působil jako politický poradce a překladatel. Po dvou schůzkách s kubánským vedením získali souhlas kubánské vlády, lišili

21 Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chruščova, s. 183–184.

22 Číslo se v literatuře občas nekryjí, použil jsem jako pramen knihu AKSJONOV, Jurij: *Chruščovskaja „ottěpel“ i obščestvennyje nastrojienija v SSSR v 1953–1964 gg.* Rosspen, Moskva 2004, s. 293.

se jen v motivaci. Sověti kladli důraz na argument, že jaderné zbraně jsou na Kubě rozšiřovány na obranu kubánské revoluce, Kubánci naopak zdůrazňovali, že svým souhlasem Kuba vyslovuje podporu sovětským strategickým zájmům. Začátkem června už byli zpět v Moskvě a 10. června 1962 se v Moskvě opět konalo rozšířené zasedání prezidia ÚV KSSS, které s uspokojením vyslechlo informaci o příznivém stanovisku kubánského vedení a odsouhlasilo bez jakýchkoli výhrad odstartování projektu, tj. organizační přípravu celé akce, výběr vojsk, přípravu vojenského materiálu apod. Velitelem byl potvrzen na Malinovského návrh s Chruščovem dohodnutý gen. Issa Plijev, který docela nedávno ke Chruščovově spokojenosti tvrdě potlačil demonstrace v Novočerkassku (na Kubě se ovšem jmenoval Ivan Pavlov). Dne 2. července 1962 už v Moskvě přivítali také tajnou kubánskou vojenskou delegaci v čele s Raulem Castrem, v té době kubánským ministrem obrany. Politická jednání obou delegací byla vedena v naprosté tajnosti, ve dvou kolech a bez tlumočnicků, vše obstaral A. Alexejev - Šitov, dokonce i překlady dokumentů do španělštiny. Výsledkem byla tajná sovětsko-kubánská vojenská smlouva. Podle dohody ji podepsali zástupci obou delegací jen předběžně, slavnostní podpis se měl konat na podzim na Kubě za účasti Chruščova a Castra. K tomu ale nedošlo, Chruščov na Kubu podle tohoto plánu neodcestoval. I v této fázi Chruščovův projekt kritizovali Mikojan a Gromyko (alespoň podle pozdějších svědectví). Tvrdili, že bez veřejně známé vojenské smlouvy je jakákoli

vojenská operace v běžných mezinárodních vztazích nepřijatelná a varovali před jejich možným nepředvídatelným zhoršením. Chruščov ale tyto argumenty odbyl s tím, že bez utajení by operace neměla ten správný účinek a že rozmístění jaderných hlavic na Kubě bude veřejně oznámeno až po realizaci celého záměru.

Spěchalo se, dříve než se z Kuby vrátila Castrem signovaná smlouva s protokolem o její realizaci (do Moskvy ji v čele další delegace přivezl tentokrát Che Guevara v druhé polovině srpna 1962 spolu s Castroovým osobním dopisem Chruščovovi), byl 12. července 1962 podle podrobného harmonogramu zahájen přesun jednotek i vojenského materiálu na Kubu. Měl trvat čtyři měsíce, v všech osm sovětských evropských válečných přístavů od Kronštadu po Sevastopol bylo uvedeno do pohotovosti. K přesunu takového množství lidí i materiálu bylo zapotřebí mnoha velkých lodí (začalo se se 114 loděmi, z podpalubí směli vojáci vycházet jen v noci). Oficiálně bylo sděleno, že se v Sovětském svazu konají velké manévry strategického dosahu s přepravou jednotek a materiálu po mořích a oceánech do vzdálených oblastí Sovětského svazu. A nejenom to, zahájeny byly tzv. krycí aktivity. Z Moskvy se všemi proudy linuly řeči o světovém míru a odzbrojení, proplétaly se s obviňováním světových „imperialistických“ států (rozumělo se hlavně USA) z trvalého ohrožování mírového soužití. Dne 9. července 1962 zahájil v Moskvě činnost Všesvětový kongres za všeobecné odzbrojení a za mír. S myšlenkou boje za mír se ztotožnila řada předních

představitelů vědy, kultury i sportu ze západních zemí včetně USA (kongres se konal ve dnech 9. - 14. července v moskevském Sjezdovém paláci, byli na něm zástupci 121 zemí v celkovém počtu 2469 delegátů a po Chruščovově obsáhlém projevu přijali rezoluci *Poselství k národům světa*). Na kongresu se běžně protestovalo - formou rezolucí - proti údajně vzrůstající americké moci ve světě, jež ohrožuje postavení všech zemí i světový mír.²³ Obdobným zastíracím manévrem byl i vzlet sovětských kosmických korábů Vostok 3 a Vostok 4, řízených veliteli Adrianem Nikolajevem a Pavlem Popovičem, ve dnech 12. a 15. srpna 1962.

Již v září bylo jasné, že budou problémy a Chruščovovo dobrodružství tak hladce neprojde. Ukázalo se, že harmonogram projektu nebude včas splněn, nejčastěji byly na vině obtíže na kubánské straně. Mezitím pronikaly střípky informací na Západ. V literatuře se ale soudí, že americká rozvědka propadla. První informace o nepřipadném chování Sovětů na Kubě přinesla západoněmecká rozvědka, která zaznamenala nápadně zvýšený pohyb sovětských lodí na Baltu, rozhodující - v této první fázi - informací zřejmě dodal prominentní agent britské rozvědky plk. Oleg Peňkovskij, v SSSR vysoký důstojník vojenské špionáže,²⁴ který ofotografoval plán výstavby sovětských základů na Kubě a poskytl ho Američanům. Ti ovšem ve své většině nechťeli takovým informacím věřit, považovali je za nehorázné, nemyslitelné a lživé či zavádějící. (V diskusích se objevily argumenty, že Sovětský svaz jistě vezme v úvahu, že Západ ponechal bez většího protestu a vystoupení sovětskou inva-

23 *Mezinárodní vztahy 1962. Ročenka Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii*. NPL, Praha 1963, s. 11-12. Moskevské konferenci, která byla největším shromážděním v dosavadní historii sovětského „mírového“ hnutí, předcházela 21.-29. 6. 1962 konference v Akkře (Ghana, za účasti zakladatele a prvního prezidenta moderního ghanského státu Kwame Nkrumah) pod názvem *Svět bez bomby*, na ni navazovaly IX. a X. konference tzv. pugwašského mírového hnutí v britské Cambridge a v Londýně.

24 Viz PENKOVSKY, Oleg: *The Penkovsky Papers. The Russian who Spied for the West*. Collins Books, London 1967 (Pěnkovskij byl zatčen těsně před vypuknutím kubánské krize, v květnu 1963 odsouzen k trestu smrti a 16. 5. 1963 popraven). Karel Köcher, který byl v šedesátých letech vyslán do USA československou rozvědkou a jemuž se podařilo proniknout do CIA, svědčil docela nedávno, že podle jeho informací z CIA chtěl Peňkovskij svými informacemi *ze msty vyvolat nukleární útok na SSSR*. Při této příležitosti ho pomluvil jako „vyšinutého psychopata“. KÖCHER, Karel: Zažil jsem přípravu jaderného úderu, ale na nějaký současný nevěřím. *Dossier - čtvrtletník Literárních novin*, č. 1 (téma: Třetí světová válka?), listopad 2010, s. 28-33 (citát je na s. 31).

zi do Maďarska v roce 1956 a že se podobně zachová i v případě Kuby a bude ji považovat za doménu USA.) Hned poté se informace množily, jejich obsahem byla mimořádná sovětská aktivita kolem Kuby a na ní. Kennedyho začali bombardovat někteří senátoři a publicisté a volali po jeho reakcích a hlavně činech. Nikdo ze zainteresovaných Američanů ale nemohl a nechtěl pochopit záměr sovětského vůdce. Soudilo se, že Sověti nikdy nic takového neudělali a neudělají, protože znají cenu vojensko-politického rizika. Přesto Kennedy 4. září veřejně vystoupil a varoval před rozmístěním jakýchkoli zbraní na Kubě i americkém kontinentu. Moskva reagovala prohlášením zveřejněným agenturou TASS z 11. září. Vycházela z představy, že liberálové nikdy nebudou bojovat, ovšem hrozila v něm, že na jakoukoli agresi vůči Kubě odpoví Sovětský svaz nukleárním úderem, také tvrdila, že *zbraně poslané na Kubu jsou určeny výhradně pro obranné účely a prezident USA a vojáci to jistě vědí.*²⁵ Co se týče útočných zbraní a raket, sovětské vedení se na Chruščovův pokyn rozhodlo všechno zapřít. Ještě po letech napsal Chruščov v pamětech, že Gromyko měl *odpovědět jako cikán, který byl přistižen při krádeži koně: „Nesem to já a není to můj kůň. Nic nevím.“ To je obvyklá praktika, kterou používají všechny vlády, když se musí něco tajit. I když jsou dokonale odhaleny, stále se zdráhají přiznat pravdu.*²⁶

Asi měsíc byly intenzivně shromažďovány zprávy o sovětském chování na Kubě. Kennedy kličkoval mezi rozvahou a odhodláním zasáhnout, až v polovině října špionážní letoun U-2 a satelit Samos přinesly nezvratné důkazy o budování odpalovacích ramp na Kubě a jejich zásobení raketami, na snímcích pěkně čitelnými, protože byly v horizontální poloze. Kennedy byl o těchto snímcích oficiálně informován 16. října, a i když se je v úzkém kruhu spolupracovníků pokusil zpochybnit (na snímcích je

Prezident Kennedy během schůzky se sovětským velvyslancem Andrejem Gromykem (druhý zprava) v Oválné pracovně Bílého domu, 18. října 1962
Foto: ČTK

spíš než odpalovací rampy nějaké fotbalové hřiště), bylo i jemu jasné, že je na tahu. Nejdříve vytvořil poměrně početný poradní orgán, jenž mu měl poskytnout analýzu i návrhy reakce (výbor, v literatuře známý jako EXCOMM, se hned ujal práce). Kennedy, který se s ním scházel většinou jen jednou denně na krátkou konzultaci, však čekal na nabídku, jež mu bude vyhovovat. Zdá se, že o to se staral jeho bratr Robert, jinak ministr spravedlnosti, který se po krátké době prosadil jako hlavní organizátor, navrhovatel formulací i řečník v tomto výboru ad hoc.

Ve výboru, jenž zasedal v nejpřísnějším utajení, zprvu převažoval názor o nutném vojenském útoku na Kubu, jehož cílem by bylo nekompromisní zničení základen i odpalovacích ramp. To se však prezidentovi příliš nezamlouvalo a právě prostřednictvím svého bratra Roberta směřoval výbor k jinému závěru: zahájit rozsáhlou a účinnou blokádu Kuby a donutit Sověty odvézt rakety i všechny další vojenský materiál včetně vojáků. Souběžně stále probíhaly rozhovory

mezi představiteli obou států na nejrozličnějších úrovních, Sověti dál budovali základny a dováželi potřebný materiál i vojáky a důsledně zapírali. Někteří vyjednavací snad opravdu nevěděli, že sovětské jaderné zbraně už na Kubě jsou. Kennedy si naopak vyjednával všeobecný souhlas se svým návrhem blokády jako dostačujícím prostředkem. Měl s tím dost velkou práci. Na pondělí 22. října slíbil veřejně vystoupit a oznámit své konečné rozhodnutí. Učinil tak v poměrně rozsáhlém projevu v televizním vysílání, v němž mj. řekl: *Vyzývám předsedu Chruščova, aby zastavil a eliminoval toto pokradmé, nezodpovědné a provokativní ohrožení světového míru a stabilních vztahů mezi našimi dvěma národy. Dále jej vyzývám, aby upustil od snah o světovládu a připojil se k historickému úsilí ukončit nebezpečné závody ve zbrojení a změnit tak lidské dějiny. [...] Třicátá léta tohoto století byla pro nás jasnou lekcí: Agresivní chování, pokud je mu umožněno růst bez jakékoli kontroly a odporu, nakonec vede k válce. Tento národ je proti válce. Také si stojíme na svém slovu. Naším*

25 DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé – velká politika 1938–1991, díl I. Světová válka a nukleární mír 1934–1964*. Karolinum, Praha 2004, s. 554.

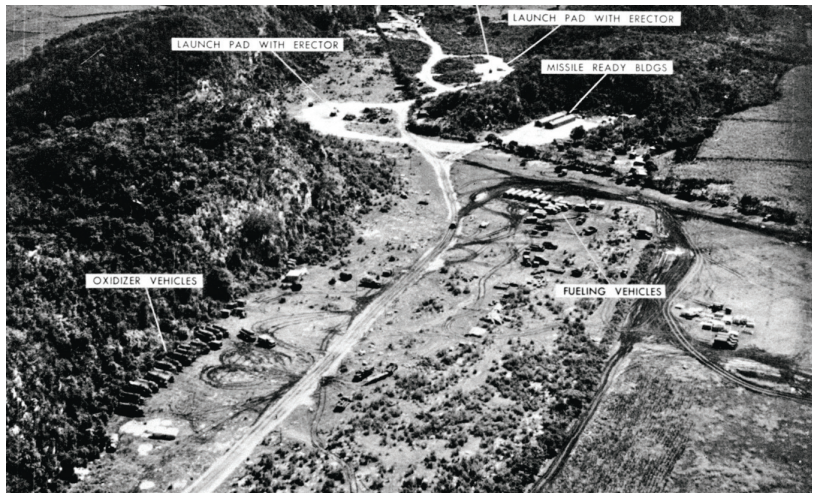
26 *Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chruščova*, s. 187.

jednoznačným cílem proto musí být zabránit použití těchto raket proti této nebo kterékoli jiné zemi a zajistit jejich stažení a eliminaci ze západní polokoule.²⁷

Následovalo Prohlášení USA ze dne 23. října 1962, ve kterém byla vyhlášena blokáda Kuby, postupně nazvaná karanténou, s cílem zabránit dodávkám ofenzivních zbraní a s nimi spjatého materiálu na Kubu. Vstoupit do života měla od 14.00 hod. dne 24. října. Ve výzvě se mj. psalo: *Jakákoli loď či plavidlo, jak se bude blížit ke Kubě, může být zadrženo a může mu být nařízeno, aby identifikovalo sebe, svůj náklad, vybavení a zásoby a přístavy, jež navštívilo, aby zastavilo, aby přirazilo, aby přijalo inspekci a podrobilo se prohlídce nebo jednalo podle příkazu. Jakákoli loď či plavidlo, které opomene nebo odmítne odpovědět nebo vyhovět příkazům, bude zadrženo.*²⁸ Toto prohlášení bylo podpořeno Rezolucí Organizace amerických států z téhož dne a ve stejném duchu. Souběžně s tím probíhala čilá korespondence mezi Kennedym a Chruščovem. Kennedy psal Chruščovovi hned 22. října. Informoval ho o svém veřejném vystoupení v americké televizi a vyzval ho k jednání o ukončení krize. Chruščov odpověděl obratem (23. října), snad v každé větě razantně kritizoval americkou politiku. Psal Kennedymu, že svým prohlášením vážně ohrozil mír a bezpečnost národů, že se vydal cestou agresivních činů proti Kubě, Sovětskému svazu a dalším státům, odmítl požadavek

27 KENNEDY, Robert F.: *Třináct dní. Vzpomínky na kubánskou raketovou krizi*, s. 83 a 81. Nejdostupnější sbírku dokumentů ke krizi obsahuje právě tato kniha (s. 77n). Nejnovější připojil ke své studii SMETANA, Vít: *Vrcholná krize z perspektivy konce krizového století*, s. 163n. Sovětské jsou u Chruščova (*Vospominanija – vremja, ljudi, vlast. Kniha vtoraja*, s. 813n). Kennedyho projev obsahuje kniha KENNEDY, John F.: *The Burden and the Glory* (edited by Allan Nevins). Harper and Row, New York 1964, s. 89n.

28 KENNEDY, Robert F.: *Třináct dní. Vzpomínky na kubánskou raketovou krizi*, s. 86.

Jeden ze satelitních snímků z 3. října 1962, usvědčujících režim Fidela Castra z rozmístování raket středního doletu s jadernými hlavicemi na kubánském území, a americká námořní flotila u pobřeží Kuby, říjen 1962

Foto: ČTK

Schéma americké námořní blokády během karibské krize

Repro: N. S. Chruščov, *Vospominanija – vremja, ljudi, vlast*

karantény jako otevřeně pirátství a konstatoval, že tato cesta *může mít katastrofické následky pro mír na celém světě*. Samozřejmě žádal nápravu. Kennedy mu odpověděl týž den (stále 23. 10.). Stručně mu oznámil, že karanténa vstoupí v platnost ve vyhlášenou hodinu, tj. 24. 10. ve 14.00 hodin. Také Chruščov odpověděl obratem (24. 10.) poměrně dlouhým dopisem. Stále si vedl svou, dokazoval Kennedymu, že tak velký stát jako Sovětský svaz nemůže akceptovat žádná ultimata a také je nepřijímá, vyhrožoval, že najde cestu, jak obhájit svá práva volného pohybu v mezinárodních vodách.²⁹ První dopisy si Chruščov nechal schválit prezidentem, také své kolegy nepustil domů, takže od 23. 10. prezidium vlastně permanentně zasedalo a nocovalo v Kremle. Chruščov ovšem hrál roli zaměstnaného státníka, 23. 10. obědval s rumunským představitelem Gheorghiu-Dejem, večer s ním byl v divadle na opeře *Boris Godunov*, ministra obrany Malinovského nechal provést rozhodná opatření v souvislosti s údajnou agresivní činností americké vlády, např. vyhlásit pohotovost raketových vojsk, přerušit dovolenou všem příslušníkům armády a vyhlásit bdělost pro všechna vojska. Maršál Grečko totéž vyhlásil pro vojska Varšavské smlouvy.³⁰ Po následující tři dny v Moskvě a ve všech větších městech Sovětského svazu i jeho východoevropských satelitů probíhaly mítinky a manifestace veřejnosti, na nichž přítomní transparenty, projevy

hlavních řečníků a přijatými rezolucemi protestovali proti námořní blokádě Kuby. Okřídleným heslem těchto akcí bylo *Ruce pryč od Kuby!* Básník Jevtušenko napsal a uveřejnil v *Pravdě* báseň *Dopis Americe*. Byly slavnostně zveřejněny dopisy nositele Nobelovy ceny Bertranda Russela oběma státníkům s výzvou k jednání i dohodě (Chruščov chválil za „mírumilovnost“, Kennedymu poslal protest proti „válečnému štvání“), Chruščov odpovídal, že Sovětský svaz udělá vše, aby nedošlo ke katastrofě, a jen tak mimochodem obviňoval USA, že jsou příčinou všech těchto nesází.

Kennedy ještě stačil reagovat strhčivým dopisem, vyzývajícím k dohodě, ale mezitím se do problému vložil tehdejší generální tajemník OSN U Thant. Vydal zvláštní prohlášení na Radě bezpečnosti a oběma představitelům dvou velkých států poslal osobní dopisy s výzvou k jednání a ukončení sporu. Oba státníci přijali jeho výzvu pozitivně, Kennedy však trval na odstranění příčin sporu (*existující hrozba vznikla tajným rozmístěním ofenzivních zbraní na Kubě a řešení spočívá v odstranění těchto zbraní*³¹) a Chruščov vytrvale tvrdil, že konflikt byl vyhrocen *agresivními kroky Spojených států*, v posledním dopise však U Thantovi slíbil, že sovětské lodí, které ještě nedosáhly oblasti *pirátských* aktivit amerických válečných lodí, zůstanou vně vymezené zóny zadržení.³² Bez ohledu na tuto čilou výměnu dopisů mezi zainteresovaný-

mi stranami nařídil Chruščov pokračovat v urychlené výstavbě základen na Kubě. Američané to zjistili dalším pozorováním 26. října 1962.

Výměna dopisů je ovšem jen jednou stránkou krize. Americká strana, i když v zásadě podcenila sovětskou přítomnost na Kubě i její možnosti, se nakonec ve vypjatých diskusích odpovědně připravovala na případný střet. Velká část armády v podstatě mobilizovala a byla v plné pohotovosti (připraveno bylo 40 tisíc námořníků, 5 tisíc vojáků bylo na Guantánamu, dalších 100 tisíc jich čekalo na Floridě, v pohotovosti byla 82. a 101. letecká divize, povoláno bylo i 14 tisíc záložníků apod.³³) a sbor náčelníků štábů se domáhal leteckých útoků a invaze – generálové na všech stranách jsou většinou ochotní bez zábran bojovat. V armádních kruzích takovou možnost nevyloučil ani prezident Kennedy. Na sovětské straně byl agitátorem úderu Fidel Castro. Chruščov, který ve svých pamětech rozhodně tvrdí, že nikdy bojovat nechtěl, ho dokonce obviňuje z maximálního prohloubení krize – dne 27. října 1962 prý nařídil sovětským důstojníkům protivzdušných sil sestřelit průzkumné letadlo U-2 (pilot R. Anderson byl nakonec jedinou obětí krize³⁴), někde se píše, že to byl dokonce on, kdo zmáčkl patřičný knoflík. Castro se ovšem bránil, kritizoval však Chruščova, že ustupuje a kapituluje, sovětský souhlas s americkou leteckou inspekcí sovětských lodí nemohl pochopit. Vůbec byl nespokojen, Chruščov s ním ani jeden krok

29 CHRUŠČOV, Nikita S.: *Vospominanija - vremja, ljudi, vlast. Kniga vtoraja*, s. 813–818.

30 Petr Blažek (BLAŽEK, Petr): *Jaderné hlavice, Československo a Varšavská smlouva po karibské krizi. Pražský web pro studenou válku*, Vol. 1, No. 3, prosinec 2002 – viz <http://www.praguecoldwar.cz/rakety.htm> (citováno k 19. 7. 2012)) po pravdě uvádí, že role Varšavské smlouvy byla v tomto konfliktu zcela zanedbatelná. Sovětské vedení nikoho ze satelitních států východní Evropy neinformovalo. Teprve po veřejném proslovu J. F. Kennedyho 22. 10. byla vyhlášena pohotovost i vojsk Varšavské smlouvy, která skončila 21. listopadu 1962. Naopak Kennedy zvláštním dopisem před 22. 10. informoval celkem 441 vůdčích osobností nekomunistického světa, diplomaty i přední publicisty (za některými politickými předáky vyslal i zvláštní emisary).

31 KENNEDY, Robert F.: *Třináct dní. Vzpomínky na kubánskou raketovou krizi*, s. 93.

32 Tamtéž, s. 98.

33 SCHLESINGER, Arthur M. Jr.: *A Thousand Days. John F. Kennedy in the White House*, s. 735.

34 Reakce Chruščova na sestřelení amerického letadla je dodnes sporná, pravdu asi bude mít jeho syn Sergej Chruščov, který uvádí, že pravou povahu věci znal otec dobře. Důstojníci sovětské protivzdušné obrany neměli čas domluvit se se svým vedením a zařídili se podle pokynů Fidela Castra. Chruščov ovšem doslova řval: *V které armádě je ten náš generál?* (TAUBMAN, William: *Chruščov - člověk a jeho doba*. BB art, Praha 2005, s. 565).

nekonzultoval a vyjednával jen s Kennedym. Castro to chápal jako porušení suverenity (již 2. listopadu se na Kubě objevil Chruščovův emisar A. Mikojan, aby urovnal všechna nedorozumění, byl tam 22 dnů, než přemluvil Castra ke změně jeho původně odmítavého stanoviska). Intenzivně se také jednalo na úrovni velvyslanců. Vzájemné kontakty Roberta Kennedyho a sovětského velvyslance v USA A. Dobrynina byly vlastně nepřetržité. To platí rovněž pro kontakty na úrovni zpravodajských služeb, mezi plk. Feklisovem - Fominem a Johnem Scalim. Ještě 26. října Chruščov poslal Kennedymu dva dopisy, jeden mírný a druhý agresivní³⁵ (Kennedy po delším váhání a poradě se svým okolím odpověděl jen na ten první a druhý nechal bez povšimnutí), 27. října však už věděli všichni zainteresovaní přední politici obou stran, že jim krize přerůstá přes hlavu. Asi proto ve dnech 27. a 28. října došlo ke konečné dohodě (vzájemné dopisy původně začínající oslovením Pane měly nyní v oslovení Drahý pane prezidente a Drahý pane předsedo). Sověti se zavázali odvézt z Kuby pod dohledem OSN veškeré zbraně a vojáky a americký prezident naopak slíbil, že urychleně odvolá karanténní opatření a že s pomocí OSN dá záruky proti invazi na Kubu. Zůstalo tajným slibem Kennedyho (Chruščov příslibil, že jeho slib nevyzradí, a opravdu to splnil, moc se za to v pamětech chváří), že v krátkém časovém horizontu nechá odvézt rakety Jupiter z Turecka (Itálie a Británie byly nakonec z dohody vypuštěny), což také učinil a zdůvodnil to tím, že jsou již zastaralé. Chruščov, který se již docela

bál, že celá akce může mít nedozírné následky, jejichž konce nedokázal dohlédnout (F. Castro ho vyzval zvláštním dopisem k použití jaderných zbraní a zahájení útoku na USA³⁶), své odhodlání ustoupit vyhlásil rozhlasem (Chruščovovo poselství četl melodickým hlasem Jurij Levitan, který už od začátku druhé světové války hlásil svým krajanům všechny důležité události) a nechal na tento svůj nedělní projev upozornit americkou vládu, aby se o jeho rozhodnutí co nejrychleji dozvěděla americká strana. Když projev dozně, navrhl Chruščov svým kolegům, aby šli kolektivně do divadla. Po prohlédnutí novin, kde se co hraje, vybral bulharský soubor, který byl v Moskvě na zájezdu. Krize skončila, výměna dopisů mezi Chruščovem a Kennedym trvala ovšem až do 14. prosince (týkala se více technických otázek odsunu a charakteru americké inspekce), karanténa - blokáda Kuby byla z americké strany odvolána 20. listopadu.

V očích světa to byl jednoznačně Chruščovův ústup a porážka. Komunistický tábor však celou událost představil jako sovětský triumf, Chruščovova kritika byla utajena - generálové, diplomaté, KGB i většina jeho okolí hodnotila vyústění krize jako ponižující kapitulaci. *Pravda* ale 30. října psala: *Klid a moudrost sovětské vlády zachránily svět před jadernou katastrofou*. Sám Chruščov vystoupil 12. prosince před Nejvyšším sovětem s chvástavou řečí (psal mu ji podle jeho pokynů Fjodor Burlackij³⁷), v níž se pochválil, že Sovětský svaz dokázal zabránit invazi na Kubu a překonat krizi, která hrozila všeobecnou termo-

jadernou válkou. Podle *Pravdy* z 13. prosince 1962 byla jeho řeč doprovázena dlouhotrvajícími (sily míru a socialismu si vynutily mír) i bouřlivými potlesky (*vrchu nabyly rozum a vítězila věc míru a bezpečnosti národů*). Zubov ale střízlivě píše: *Když o krizi referoval na plénu ÚV KSSS, mnozí straníci hodnotitáři se dodatečně zděsili, jakému nebezpečí je první tajemník strany vystavil. Po kubánské krizi byly Chruščovovy dny u moci sečteny*.³⁸

Kennedy se choval zdrženlivěji, měl také proti sobě mnoho veřejných kritiků, zvláště z armády a zpravodajských služeb, kteří skutečnost, že se nepodařilo zlikvidovat komunismus na Kubě, považovali za porážku. To, že nehovořil o svém vítězství, však nahradila americká vládní média, která celou událost vydávala za pokřivenou porážku sovětské politiky a vítězství americké rozvahy. Představitelé vládní administrativy si jen v soukromí navzájem gratulovali, ale za laskavého přispění Bílého domu se tyto zmínky dostávaly rychle na veřejnost. (Taubman svědčí, že okřídlenou frází se stalo Kennedyho hodnocení: *Ušmik jsem mu koule*.³⁹) Nejpřesněji se asi vyjádřili Číňané, podle nichž byla příčinou krize Chruščovova kubánská politika, která byla nejprve dobrodružná a později kapitulantská.⁴⁰

Svým způsobem bylo překvapením, že obě strany našly východisko z kubánské krize. Tentokrát hrál ovšem prim americký prezident. Chruščov sice skřípál zuby, když souhlasil, aby se všechny zbraně z Kuby odvezly v otevřených kontejnerech pod dohledem amerických průzkumných letadel

35 W. Taubman uvádí MacNamarův komentář: bylo to ...*dvanáct stránek plácání. To není žádná smlouva. To by člověk nemohl podepsat a říct, že víme, co jsme podepsali*. Tamtéž, s. 564.

36 Castrův dopis nikde není, ale zveřejňuje ho Sergej Chruščov ve své obsáhlé obhajobě otcovy politiky (CHRUŠČOV, Sergej: *Nikita Chruščov - rožděně sverchděržavy*. Vremja, Moskva 2010, s. 48g). Obhajoba Chruščovovy politiky z pera jeho syna je na s. 351-512.

37 Fjodor Burlackij byl Chruščovovým dlouholetým poradcem a přítelem jeho rodiny. Jeho nejvýstižnější komentář Chruščovovy kubánské politiky viz BURLACKIJ, Fjodor M.: *Nikita Chruščov*. Rigol Klassik, Moskva 2003, kapitola Apokalipsis, s. 177n, zvláště s. 206n. Dovedčuje, že Chruščovovy cíle byly přinejmenším dva: jednak posílit obranu Kuby (jak stále zdůrazňoval) a jednak změnit strategický poměr sil ve prospěch SSSR (o čemž se téměř nezmiňoval). O řeči na zasedání Nejvyššího sovětu (s. 213n) píše: *...jeho obličej zářil štěstím* (s. 215).

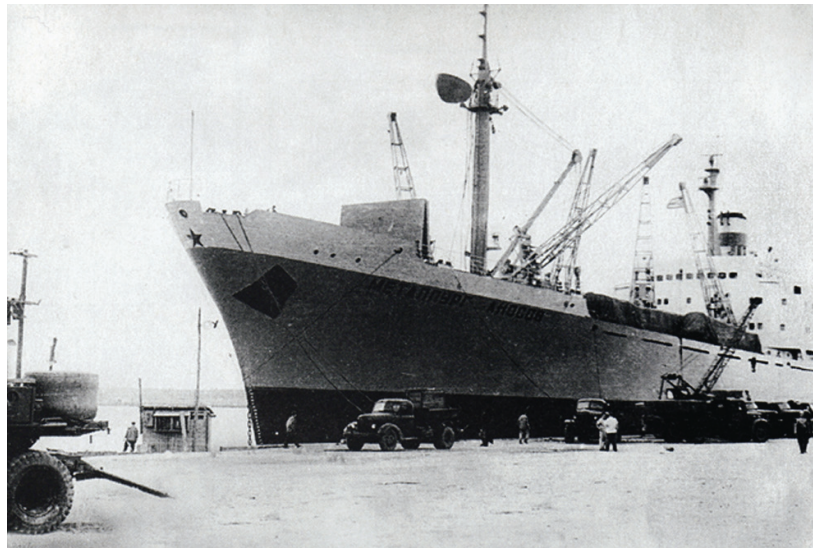
38 ZUBOV, Andrej (ed.): *Istorija Rossii - XX vek: 1939-2007*, s. 376.

39 TAUBMAN, William: *Chruščov - člověk a jeho doba*, s. 574.

40 Komunističtí historici z Vysoké stranické školy Josef Buk a Milan Šura charakterizovali čínský postoj následovně: *Vyzdvihovali jedno-*

(Castro přes nátlak OSN nepovolil mezinárodní inspekci na Kubě), ale souhlasil s Kennedyho naléháním na nový start ve vzájemných vztazích. Psal mu sice i nadále dlouhé dopisy plné ideologických pouček, protestoval proti inspekci (je to *zastřená špionáž*), ale proti nastartování nových vztahů mezi oběma velmocemi nebyl. V této fázi je nejslavnější Kennedyho projev na Washingtonské univerzitě, kde mj. řekl: *Jako Američané shledáváme komunismus krajně odporným [...] Ale přitom se skláníme před mnoha úspěchy ruského lidu - ve vědě, vesmírném prostoru, v hospodářském a průmyslovém růstu, v kultuře i v činech statečnosti*. Pokračoval, že lid Spojených států i Sovětského svazu nenávidí válku stejně a také je spojuje vědomí, že *všichni obýváme malou planetu, dýcháme stejný vzduch, myslíme na budoucnost svých dětí. A všichni jsme smrtelní [...]. Přezkoumejme i náš postoj ke studené válce.*⁴¹

Průlomem byla Harrimanova početná mise do Moskvy v červenci 1963.⁴² Dne 5. srpna 1963 podepsali představitelé tří mocností (připojila se Velká Británie) smlouvu zavazující je neprovádět jaderné pokusy ve vzduchu, ve vesmírném prostoru a na moři. Chruščov souhlasil i s Kennedyho návrhem, aby od 1. září 1963 byla jako záruka proti nebezpečným nedorozuměním zřízena „horká linka“ mezi Kremlem a Bílým domem. Navíc Kennedy jako gesto dobré vůle, jež bylo přijato, nabídl dodávky americké pšenice, aniž by se zmínil, že velký Chruščovův projekt rehabilitace sovětského země-

Sovětská civilní loď Metallurg Anosov v havanském přístavu během vykládání. V pouzdech jsou rakety dodané ze SSSR. Repró: N. S. Chruščov, *Vospominanija – vremja, ljudi, vlast*

dělství neuspěl. Zdálo se, že Kennedyho hvězda stoupá k nebesům.

V samém závěru jen uvedme, že kubánská krize je asi nejčastěji probíranou událostí mezinárodních vztahů 20. století. Již v roce 1987 zorganizovali američtí politologové a historici nejnovějších dějin zajímavou konferenci na Floridě, kde se spolu s aktéry událostí (Kennedyho zastupoval MacNamara a Chruščova Gromyko) pokusili sestavit podrobný objektivní přehled všeho, co se za oněch krizových dní seběhlo.⁴³ Obdobnou trojstrannou akci (za účasti Kubánců) zorganizovali začátkem roku 1989 v Moskvě i sovětské historici a politologové,⁴⁴ více se

však zabývali problémy současného Sovětského svazu. Není třeba uvádět, že se obě strany – když pomineme kubánské stanovisko (Castro příkře nesouhlasil s výkladem Chruščova a koncem listopadu 1990 v novinách *Granma* otiskl „své“ dokumenty) – ani po 26 letech neshodly. Již citovaný Aksjutin uvádí, že v letech 1998 a 1999 byl v Rusku proveden průzkum veřejného mínění na téma znalostí příčin zavedení americké námořní karantény (blokády) Kuby v roce 1962 – v roce 1998 dokázalo odpovědět jen 5 % oslovených, o rok později to bylo stále pouhých 9 % lidí, kteří byli informovaní, jak to tehdy ve skutečnosti bylo.⁴⁵

stranně ústupky ze strany SSSR, a pokoušeli se dokonce v této souvislosti dělat nehorázné paralely s Mnichovem. Bagatelizovali zároveň Kennedyho slib jako zcela nedůvěryhodný. Přitom nebyli s to ukázat reálnou alternativu a jejich pomoc Kubě se omezovala jen na bombastické fráze. Ve skutečnosti šlo při řešení karibské krize o ústupky z obou stran. Vzájemně přijatelný kompromis je nezbytnou součástí politiky mírového soužití. BUK, Josef - ŠŮRA, Milan: *Mezinárodní vztahy po druhé světové válce. Přehled mezinárodně politického vývoje v letech 1945-1963*. NPL, Praha 1964, s. 207.

41 Cituji podle DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé - velká politika 1938-1991, díl I. Světová válka a nukleární mír 1934-1964*, s. 561.

42 Podrobněji viz SCHLESINGER, Arthur M. Jr.: *A Thousand Days. John F. Kennedy in the White House*, s. 824n.

43 Nejpodrobnější dostupnou informací o této nevěsté události (sehrát příběh za přímé účasti politických aktérů) viz *Der Spiegel*, 1987, č. 42 (autor W. Bittorf), česky *Zahraniční zpravodaj ČTK*, 1987, č. 47-52 a 1988, č. 1.

44 Dramatická lekcija - o karibské krize z odstupu dvadsiatich šiestich rokov. *Výber - speciál (magazín časopisu Výber zo svetovej a česko-slovenskej tlače)*. Obzor, Bratislava 1989, s. 56.

45 AKSJUTIN, Jurij: *Chruščovskaja „ottěpel“*, s. 304 nebo AKSJONOV, Jurij: *Chruščovskaja „ottěpel“ i obščestvennyje nastrojenija v SSSR v 1953-1964 gg*, s. 304.